

Рачинський Олексій Олександрович

*курсант навчальної групи ФІ-302 факультету №1 Харківського національного
університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Фоміна Тетяна Григорівна

*доктор юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінального процесу та
організації досудового слідства факультету №1 Харківського національного
університету внутрішніх справ*

ІНСТИТУТ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

XXI століття – епоха розвитку інформаційних технологій. Технологічний прогрес пронизує всі сфери життя та нерозривно пов'язує із собою нашу дійсність. Злочинність є надто чутливим суспільно небезпечним явищем, тому її також не оминув процес діджиталізації, тобто електронної (цифрової) трансформації. Це призвело до еволюції методів та засобів вчинення правопорушення, наслідком чого є зміна способів створення, збереження та обміну інформації у межах кримінального провадження

Питання неналежної процесуальної деталізації інституту електронних доказів є вкрай актуальним. Визначення місця електронних доказів (далі – е-доказів) у системі джерел доказів дало б змогу уникнути законодавчої невизначеності з цього питання під час кримінального провадження. На проблематику інституту е-доказів неодноразово звертали увагу національні науковці, зокрема : Д. Алєєксєєва-Працюк та Брисковська О.М. [1; с.248], А.В. Коваленко [2; с.237], А.В. Столітній та І.Г. Каланча [3; с.180] й інші. Варто зазначити, що серед вчених немає єдності у визначенні назви виду такого доказу. У працях дослідників зустрічаються терміни: електронний слід, цифровий доказ, цифровий електронний доказ, комп'ютерний доказ, кібердоказ тощо. Оскільки

вищезазначені поняття, на наш погляд, є синонімічними, то ми притримуємося саме визначення електронні докази, адже такий термін найістотніше описує цю категорію доказів. Не дійшли дослідники й єдності у питанні змістового наповнення цього терміну. У наукових виданнях цілком слушно наголошується на тому, що особливість е-доказів полягає у тому, що вони не можуть сприйматися безпосередньо, а мають бути інтерпретовані певним чином та проаналізовані за допомогою спеціальних технічних засобів та програмного забезпечення [4; с.315].

Також щодо доречності інституту електронних доказів та його місця у системі кримінального процесу існує немало протиріч. Зокрема, А.В. Столітній, І.Г. Каланча вважають, що створення інституту електронних доказів є помилковим, а сам інститут штучним і фактичною підміною електронної форми фіксації доказів. Виокремлення електронних доказів, як окремого джерела доказів визнають недоречним, з огляду на існуючі у кримінальному процесі України джерела доказів та формат їх процесуального оформлення та рівень розвитку інформаційних технологій. Але не заперечують майбутньої перспективи розширення джерел доказів – електронними, враховуючи стрімкий розвиток інформаційних технологій. [3; с.184]. Коваленко А.В. вважає, що існує нагальна потреба у формулюванні доктринального та легального визначень поняття електронний доказ у кримінальному процесі та в науковій розробці основних підходів до збирання, дослідження та використання електронних доказів із дальшим закріпленням таких підходів у Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПК України) [2; с.240]. В свою чергу Д.Ю. Алексєєва-Процюк та О.М. Брисковська зазначають, що термінологія і класифікація електронних доказів потребують законодавчого регулювання. До цього вважають, що найбільш доцільним є виокремлення е-доказів як різновиду доказів в окреме джерело доказів. Також наголошують на необхідності встановлення процесуального порядку їх вилучення, фіксації, зберігання, механізмів визнання їх недопустимими в кримінальному провадженні та необхідності внесення законодавчих змін [1; с.252].

На жаль, навіть судова практика, яка є основою формування слідчої практики, не завжди в змозі заповнити всі правові недосконалості. Адже навіть судді Касаційного кримінального суду Верховного Суду (далі – ККС ВС) у питаннях, що стосуються електронних доказів, не завжди доходять до єдиної позиції. Наводимо, як приклад, дві постанови ККС ВС, в яких прийнято різні рішення щодо допустимості е-доказів.

Перша – постанова Третьої судової палати Касаційного кримінального суду від 11 березня 2020 року (справа № 149/754/14 провадження № 51-4269км19) [5], в якій, з поміж інших, вирішувалось питання щодо визнання допустимим доказом копій е-доказів. Результатом розгляду стало визнання суддями ККС ВС копій відеофонограм (фонограм) недопустимими доказами. Обґрунтовуючи свою позицію колегія суддів посилялася на положення ч. 3 ст. 99 КПК України, в якій зазначено, що сторона кримінального провадження зобов'язана надати суду оригінал документа. У випадку подання електронного документа, оригіналом буде його відображення, якому надається таке ж значення, як документу. На підставі висновка експерта було встановлено, що відеофонограми (фонограми) фіксації негласної (слідчої) розшукової дії, зафіксовані на оптичних дисках, на які посиляється сторона обвинувачення, є копіями. Тому суд визнав такі оптичні диски, а також інші похідні від них докази недопустимими.

Друга – постанова колегії суддів Першої палати ККС ВС від 30 вересня 2021 року (справа № 498/582/18, провадження № 51-2926км2) [6]. У даній постанові також вирішувалося питання щодо визнання допустимими копій е-доказів. Наслідком чого було визнання ототожнення електронного доказу як засобу доказування та матеріального носія такого документа – безпідставним, оскільки характерною рисою електронного документа є відсутність жорсткої прив'язки до конкретного матеріального носія. У доведенні своєї позиції судом було наведене наступне: «Змістом ст. 93 КПК врегульовано порядок збирання доказів сторонами кримінального провадження. Положеннями статей 98, 99 КПК зазначено вимоги щодо речових доказів та документів. Частиною 1 ст. 99 КПК

визначено, що документом є спеціально створений з метою збереження інформації матеріальний об'єкт, який містить зафіксовані за допомогою письмових знаків, звуку, зображення тощо відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження. Нормами п. 1 ч. 2 ст. 99 цього Кодексу передбачено, що до документів можуть належати: матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інші носії інформації (у тому числі електронні), а за ч. 3 ст. 99 КПК оригіналом електронного документа є його відображення, якому надається таке ж значення, як документу» [6].

Отже, на сьогодні серед науковців та правозастосувачів відсутній єдиний підхід щодо розуміння поняття, ознак та місця електронних доказів у системі джерел доказів кримінального провадження. Це породжує правозастосовну колізію, яку навіть судова практика не в змозі урегулювати повною мірою. Отже, така законодавча неврегульованість негативно впливає не тільки на якість кримінального провадження, а й на його результативність в цілому.

Список використаних джерел:

1. Алексєєва-Процюк Д.О., Бриськовська О.М. Електронні докази в кримінальному судочинстві: поняття, ознаки та проблемні аспекти застосування. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. № 2. С. 247–253. URL : <http://www.nvppp.in.ua/vip/2018/2/50.pdf>
2. Коваленко А.В. Електронні докази в кримінальному провадженні: сучасний стан та перспективи використання. *Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка*. 2018. Вип.4(84). С. 237–245. URL : <https://journal.lduvs.lg.ua/index.php/journal/article/view/65/63>
3. Столітній А.В., Каланча І.Г. Формування інституту електронних доказів у кримінальному процесі України. *Проблеми законності*. № 146, 2019. С. 179-191. DOI: <https://doi.org/10.21564/2414-990x.146.171218>
4. Мурадов В.В. Електронні докази: криміналістичний аспект використання. *Порівняльно-аналітичне право*. 2013. № 3–2. С. 313–315

5. Постанова Третьої судової палати Касаційного кримінального суду від 11 березня 2020 року (справа № 149/754/14 провадження № 51-4269км19). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88265263>. (дата звернення: 10.11.2022).

6. Постанова колегії суддів Першої палати ККС ВС від 30 вересня 2021 року (справа № 498/582/18, провадження № 51-2926км2). URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/100109348?fbclid=IwAR0r6Y4D87huqfwdMrTrSC_rZYr1SDm4GecDZpifeR2ruz mz7ZOm3lXBkn8. (дата звернення: 10.11.2022).